

METODIČKO SITUIRANJE ROMANA U PRVIM SRPSKIM TEORIJAMA KNJIŽEVNOSTI

Ahmed Bihorac

Univerzitet u Novom Pazaru

Novi Pazar, Srbija

ahmed.bihorac@uninp.edu.rs, ORCID: 0000-0003-0445-6024

Apstrakt

Ovaj rad se bavi situiranjem romana u prvim srpskim teorijama književnosti. U radu smo pošli od tvrdnje da su maternji jezik i književnost temeljni školski predmeti, koji omogućavaju postizanje opšte kulture, jer dobra komunikacija i kvalitetna kultura govora zavise od poznavanja književnosti i čitanja. Na osnovu proučenih prvih udžbenika teorije književnosti za gimnazije i srednje stručne škole autora Petra P. Đorđevića, Katarine Bogdanović i Pauline Lebl Albale, uočili smo mesto romana u njima. Navedene tvrdnje smo obrazložili primerima iz njih, imajući na umu složenost i slojevitost književnoumetničke građe, kojom su se autori služili, obrazlažući ih u uvodnim konstatacijama i napomenama. Cilj naših istraživanja je bio da utvrdimo u kojoj meri su se autori prvih proučenih teorija književnosti iz XIX i XX veka metodički bavili romaneskom prozom. Na temelju književnih teorija uobličene su teorijske osnove za pionirsku školsku nastavu romana. Istraživanja smo zasnovali na solidnom broju udžbenika teorije književnosti, fokusirajući se na njihovo bavljenje romanom. U nastavku rada ukazaćemo kako su prve dve teorije književnosti razmatrala roman. U obrazovanju i nastavi se koriste brojni udžbenici teorije književnosti, u kojima se roman različito tretira, što zavisi od perioda nastanka tih teorija, kao i činjenice koja književna teorija je bliža piscu teorije. Za razliku od teorija književnosti koje koriste studenti i proučavaoci književnosti, školski udžbenici se moraju razlikovati manjom subjektivnošću a njihovo definisanje i tretmana moraju predstavljati odnose stanja u književnoj nauci.

Ključne reči: teorija književnosti, roman, udžbenici, Đorđić, Bogdanović, Lebl Albala

METHODOLOGICAL POSITIONING OF THE NOVEL IN EARLY SERBIAN LITERARY THEORIES

Abstract

This paper explores the placement of the novel within the earliest Serbian literary theories. We begin from the assertion that the mother tongue and literature are fundamental school subjects, as they enable the attainment of general cultural knowledge. Effective communication and a refined speaking culture depend on familiarity with literature and reading. Based on an analysis of the first textbooks on literary theory for high schools and

vocational secondary schools by authors Petar P. Đorđević, Katarina Bogdanović, and Paulina Lebl Albala, we identify the position of the novel within these works. These claims are supported with examples from the textbooks, taking into account the complexity and layered nature of literary and artistic material that the authors employed, and which they discussed in introductory notes and observations. The goal of our research was to determine the extent to which the authors of the first studied literary theories from the 19th and 20th centuries methodologically engaged with the novel as a prose form. On the basis of these literary theories, the theoretical foundations for pioneering novel instruction in schools were shaped. Our research is grounded in a solid number of literary theory textbooks, with a particular focus on how they addressed the novel. In the continuation of the paper, we will highlight how the first two literary theories analyzed the novel. A wide range of literary theory textbooks are used in education and teaching, each treating the novel differently depending on the period in which the theory was developed, as well as the literary theory most aligned with the author's perspective. Unlike literary theories intended for students and scholars of literature, school textbooks must be less subjective, and their definitions and approaches should reflect the state of literary scholarship.

Keywords: literary theory, novel, textbooks, Đorđević, Bogdanović, Lebl Albala

UVOD

Posmatrajući značaj nastave maternjeg jezika i književnosti uočavamo da su to osnovni školski predmeti oduvek. Na maternjem jeziku se odvija nastava svih predmeta, čija predmetnost izlazi iz gramatičko-literatnih okvira, sežući u šira intelektualno-duhovna područja i oblast opšte kulture. Kultura izražavanja predstavlja nezaobilazni deo opšte kulture. A sama kultura govora i komunikacija zavise od čitanja, tačnije od poznavanja književnosti uopšte, podstičući čoveka na stvaralaštvo bilo čega što je novo, što prethodno nije postojalo (Krstić, 1988, str. 591).

U Vukovim spisima iz *Sabranih dela*, zapažamo da je on naziv roman preuzeo od učenih ljudi, svojih savremenika. Taj termin možemo prihvatiti kao veliku proznu tvorevinu, pripovetku. Po njegovom mišljenju roman je književno ostvarenje u kojem „spisatelj može misli namještati po svojoj volji“ (Karadžić, 1894, str. 91). Već su se kod prvih istraživača, proučavalaca i sistematizatora srpske književnosti, sa početka XX veka, pojavile mnoge nedoumice vezane za preciznije formulisanje ovog pojma. Jovan Skerlić je još 1914. godine u svojoj čuvenoj *Istoriji srpske književnosti* izneo sledeću konstataciju: „Uslovi za roman su postali povoljniji...“ mada taj svoj optimistički zaključak nije potkrepio nekim dubljim činjenicama, govoreći istovremeno da je naš istorijski roman oskudan, bez obzira na našu dinamičnu i živu istorijsku tradiciju. Osim Stankovića, Ćipika i Uskokovića ne pominje druge moderne romanopisce, željno iščekujući „velikog romanopisca, koji bi se svim svojim talentom bacio na roman“ (Bandić, 1958, str.12).

DEFINISANJE POJMA TEORIJA KNJIŽEVNOSTI

Teorija književnosti se bavi proučavanjem opštih načela, kategorija, dok su interesovanja istorije književnosti i književne kritike vezana za pojedinačna dela,

tako što ta dela istorija posmatra kao jedan hronološki niz, a književna kritika se njime bavi statički.

Pojam teorija književnosti označava sistemsko izučavanje književnosti i metode analize književnih dela, obuhvatajući i druge srodne discipline poput istorije, filozofije, etike ili estetike, ali i širok spektar različitih pristupa tumačenja književnih dela, posebno romana. Statistički gledano roman je, od svih književnih dela, najčitaniji u svetu ali i kod nas, iako se u poslednjim decenijama oseća kriza čitanja i pad interesovanja, kako za roman tako i za ostala književnoumetnička dela. U teoriji književnosti, na svim jezicima, su najbrojniji radovi o romanu. Kako ističe Zdenko Lešić u svojoj *Teoriji književnosti* roman se može definisati kao fikciono delo u prozi čija se dužina jednači sa veličinom knjige od 60 000 do 200 000 reči (Popović, 2007, str. 219-220). Mada ima puno romana objavljenih u više knjiga, „ali je malo onih koje ne zapremaju cijelu, makar i malu knjigu“ (Lešić, 2010, str. 392). Nauci je poznat roman *Rajska vrata* savremenog poljskog romanopisca Ježi Andžejevskog napisanog samo u tri rečenice sa karakterističnom osobenošću sadržine i forme (Andžejevski, 1968). U svojim predavanjima na Kembridžu 1927. godine Edvard Morgan Forester je govorio: „Za nas je to sasvim dovoljno, i možda bismo se mogli usuditi da dodamo da ta dužina ne bi trebalo da bude manja od 50 000 reči. Svako pripovedačko prozno delo koje ima više od 50 000 reči smatraćemo romanom...“ (Morgan, Forester, 2002, str. 9-10). Roman je u toku svoje evolucije inspirisao i motivisao mnoge ljude od pera da se bave njime. U svome delu *Razmišljanja o romanu* Alber Tibode se pitao koja je svrha pisanja romana i koje su mu odlike potrebne. Povod je bio Tenov roman *Etjen Majran*, koji je Tibode počeo da piše pa ga je napustio osećajući da piše pod veoma jakim Stendalovim uticajem (Tibode, 1955, str. 5-7). Ako pogledamo lepezu shvatanja romana, od najkvalitetnijih autora i proučavalaca, roman je raznoliko i šaroliko shvaćen, ali se smatra i vrhunskim književnim ostvarenjem. Interesovalo nas je tretiranje i status romana u knjigama normativnog karaktera i njegovo metodičko situiranje, te ćemo izložiti tretman romana u nekim najznačajnijim književnim teorijama, tačnije u teorijama književnosti koje su bile u školskoj upotrebi u Republici Srbiji.

Roman je bio predmet, ali i deo nastavnih sadržaja, nastave književnosti u školama Srbije, od polovine XIX veka, kada su ga predavački interpretirali profesori školovani u inostranstvu i kada je nastava tekla bez posebnih udžbeničkih osnova. Kasnije se, sa širenjem mreža gimnazija i njima sličnih srednjih škola, javila potreba za školskim teorijama književnosti i metodičkim udžbenicima neophodnim za unapređivanje i osavremenjavanje nastave romana.

Nakon sprovedenih brojnih istraživanja smo želeli da izložimo razvojni put književnoteorijskog i metodičkog poimanja romana, kao književne vrste, u školi.

Posebnu pažnju valja posvetiti prvoj *Teoriji književnosti* Petra P. Đorđevića, iz davne 1892. i najverovatnije, drugoj iz dvadesetih godina XX veka, Katarine Bogdanović i Pauline Lebl Albele i njihovim udžbeničkim razmatranjima romana kao književne vrste. Roman se u knjizi P. P. Đorđevića samo površno tretira, ali čini prvu udžbeničku literaturu teorijske i metodičke vrste u Srbiji.

PRVI UDŽBENIK TEORIJE KNJIŽEVNOSTI U SRBIJI

Prvi udžbenik teorije književnosti u Srbiji je napisao akademik Petar P. Đorđević, profesor Velike gimnazije u Beogradu, načelnik i prosvetni savetnik, načelnik Ministarstva prosvete, urednik Srpske književne zadruge, brojnih časopisa i listova, ali i autor brojnih jezičkih i književnih studija, članaka, eseja i rasprava.

Njegova Teorija književnosti je nastala kao plod profesorskih predavanja Literarnih oblika, što je istakao u Predgovoru ove knjige. To znači da je predstavljala njegova sistematizovana usmena predavanja učenicima kragujevačke i beogradske gimnazije, po odgovarajućem nastavnom programu, nagoveštavajući, možda indirektno, neophodnost jedne nove naučne discipline, Metodike nastave maternjeg jezika i književnosti, koja bi se bavila odgovarajućim nastavnim programima i metodičkim pristupima romanu. Osnova za ta predavanja je bila zasnovana na „službeno preporučenoj“ knjizi *Poetik, Rhetorik und Stilistik. Academsche Vorlesungen, von Wilhelm Wackernagel. Herausgegeben von Ludwig Sieber. Hale, 1873*, a ne slobodno izabrana (Đorđević, 1892, str. 5). Autor navodi u Predgovoru pojedine pouke i adekvatne primere, napominjući iz koje knjige ih je uzeo: „Teorija Proze, osvetljena primerima, za učenike viših razreda u gimnazijama kneževine Srbije. Napisao Vladimir Vujić profesor. U Beogradu 1864.“ (Đorđević, 1892, str. 6). Koristeći raznoliku stručnu literaturu iz mnogih evropskih zemalja, Francuske, Nemačke, Rusije, Austrije poput navedenih knjiga, on je, kako sam govori, zagledao „ovda onda i u sledeće školske trebnike.“ Među udžbenicima koji su bili u upotrebi su i: *Mala Poetika za školu i narod*, dr. Stevan Pavlović, objavila „Matica Srpska“. Novi Sad 1887. i *Hrvatska Čitanka za više razrede srednjih učilišta. Dio prvi. Poetika i Stilistika*, II izdanje, Fr. Petračić, priredili H. Badalić i I. Broz, u Zagrebu 1888.

Sa aspekta metodike nastave književne teorije, dragocena su ukazivanja Pere Đorđevića na neophodnost školske upotrebe *Teorije književnosti* čiji je on autor, pominjući tadašnji privremeni nastavni program za gimnazije, kao metodički dokument, kojim su određena tri osnovna elementa nastavnih sadržaja: obim, dubina i red predmeta teorije književnosti.

Posmatrajući njegova nastavno-sadržinska i planska uputstva: „u petom razredu se uči ceo deo *Književne teorije (Retorika)* i samo osnove prvog dela (*Stilistike*)“ (Đorđević, 1892, str. 7). Znači da se usvajaju najopštija znanja o pripovednoj prozi i njenim vrstama, razdvajajući pravu pripovednu prozu od poetske.

Ovaj Đorđevićev udžbenik je interesantan kao prvi udžbenik teorije književnosti do koga se veoma teško može doći osim u naučnim fondovima Univerzitetske i Narodne biblioteke, ali ga možemo posmatrati i sa aspekta početaka metodičke misli, imajući na umu da je u to vreme metodika bila prilično nepoznata, o čemu i sam autor govori, ukazujući čime se rukovodio prilikom planiranja nastave. Autor ovog udžbenika se romanom ne bavi posebno, što se može objasniti istorijskim kontekstom, tačnije nivoom razvoja nauke o književnosti. Da ne zaboravimo reč je o XIX veku.

DRUGA TEORIJA KNJIŽEVNOSTI

Tridesetak godina posle P. P. Đorđevića, dobili smo malo kompleksniju, konceptijski razuđeniju teoriju književnosti. Autorke su dve znamenite dame srpske

pedagogije, Katarina Bogdanović, profesorka u mnogim ženskim gimnazijama, zatim direktorka Ženske gimnazije u Kragujevcu i Druge ženske gimnazije u Nišu i Paulina Lebl Albala, profesorka u Prvoj ženskoj gimnaziji i Drugoj ženskoj gimnaziji, koje zauzimaju značajno mesto u Leksikonu pisaca Jugoslavije, zbog dostignuća u književnoj nauci i literaturi.

Kao profesorke Druge ženske gimnazije, veoma obrazovane i elokventne, stručno su oblikovale novu, savremeniju *Teoriju književnosti sa analizom pismenih sastava*, za srednje stručne škole, u izdanju izdavačke knjižarnice Gece Kona, štamparija „Sv. Sava“, Beograd, 1923. Ova teorija je doživela više izdanja. O njihovoj teoriji književnosti, kao i o prethodnoj Đorđevićevoj *Teoriji književnosti*, pisano je u stručnim periodičnim publikacijama, kao i u *Srpskom književnom glasniku*.

Katarina Bogdanović i Paulina Lebl Albala započinju višestruko interesantan Predgovor *Teorije književnosti* iz 1923. zanimljivim iskazom: „Teorija književnosti ulazi u program naših srednjih škola“, što nagoveštava i njihovo još kreativnije bavljenje metodikom (Bogdanović, L. Albela, 1923, str. 3). Konstatovali smo da je Pera P. Đorđević pisao o privremenom programu za gimnazije, što je u domenu metodike nastave, a u drugoj teoriji se navodi jasno definisana programska koncepcija srednjih škola. Naredni stavovi ističu bitne razloge neophodnosti teorije književnosti. Prvi razlog je omogućavanje boljeg razumevanja istorije književnosti, kroz prizmu izlaganja nastanka, razvoja i eventualnih promena književnosti i umetnosti. Drugi je da pruži pomoć pismenoj nastavi, jer književna istorija, kako one smatraju, istovremeno prikazuju život književnika, umetnika i naučnika iznalazeći razne uticaje kojima su oni bili izloženi, što nalazi uporište u stvaralačkoj istoriji nastanka dela, važnoj za nastavu romana u školi. Drugim rečima, od nastavnika zavisi da li će ta dvostruka uloga biti kvalitetno zadovoljena, ali i kakav priručnik će učenici imati u rukama. Kao profesorice sa zavidnim metodičkim (praktičnim) iskustvom, koje su se bavile i teorijskim pitanjima, imale su na umu da je nastavnik ključna figura, čije znanje, stručnost, afiniteti i kreativnost igraju značajnu ulogu u procesu izvođenja kvalitetne nastave ali i udžbenici i priručnici imaju svoj značaj.

Zatim su se osvrnule na *Teoriju književnosti* P. P. Đorđevića, koja je bila u školskoj upotrebi nekih tridesetak godina, ističući da je ovaj udžbenik sačinjen da bude u funkciji istorije književnosti. Sa metodičkog aspekta je interesantna analiza pismenih zadataka koja se mogla „osloniti samo na usmena uputstva predmetnih nastavnika“ (Bogdanović, L. Albela, 1923, str. 3). Taj razlog ih je motivisao da uobličie nov udžbenik, čiji dvostruki naslov označava istovremeno i njegov složeniji, delikatniji zadatak.

Istakli smo da je ovaj udžbenik bio sastavljen prema tada važećem nastavnom planu i programu, uz poštovanje adekvatnih didaktičko-metodičkih načela.

Još jedna korisna novina ovog, tada obaveznog udžbenika, na različite načine upućuje i na ostale izvore znanja: bibliografske pojedinosti, instruktivne napomene uz upućivanje: vidi, popise poznatih pripovedača i romansijera, na primer, do vežbanja u kojima se skreće pažnja na ono što je vredno pratiti. Ovaj udžbenik, veoma stručno rađen, pomalo kao priručnik, nudi korisna uputstva učenicima ali i

svim zainteresovanima, da mogu da ga koriste nakon završenog školovanja, u spisateljskim i drugim poslovima.

U nastavku knjige daju precizna objašnjenja da su ovu *Teoriju književnosti za srednje stručne škole* napisale zahvaljujući metodičkom znanju stečenom na univerzitetu iz kvalitetnih predavanja svojih vrsnih profesora: Bogdana Popovića, Pavla Popovića i Jovana Skerlića. Takođe, naglašavaju da su svoj udžbenik koncipirale na osnovu izučavanja najboljih inostranih retorika, spisa, članaka i drugih odgovarajućih tekstova, dopunjenih sopstvenim desetogodišnjim profesorskim iskustvom.

Namera im je bila da sačine teoriju književnosti sa svim neophodnim materijalom, koji se, u principu, nalazi u takvim knjigama, drugim rečima, da valjanim primerima analize književnih dela, primerima i adekvatnim vežbanjima pomognu što boljem metodičkom razumevanju i vrednovanju književnih tekstova, nudeći uputstvo đacima za sistematski sređeno i lepo iznošenje misli koje „možemo iskoristiti u pravopisnim i stilskim vežbama, tražeći od učenika da isprave pravopisne greške ili podvuku nestandardne reči i izraze“ (Kljajić, 2018, str. 25). Takva vežbanja su osmišljena sa ciljem da pokažu praktičnu primenu usvojenih znanja i pomognu njegovo usavršavanje.

Sredinu predgovora autorke posvećuju razlozima za raspoređivanje građe, ističući da je to bilo njihovo metodičko uverenje, da valjana analiza i stručna uputstva za pisanje pismenih sastava treba da idu istim redom kao i pisanje književnih dela: od koncepcije i plana prema stilskoj obradi svake rečenice u pisanom radu. Takvim redom uobičajeno je izlaganje koje se, po tome, razlikuje od stranih retorika koje su one koristile i građe u njima.

Na samom kraju Predgovora ističu novine u svome udžbeniku, napominjući adekvatna, korisna metodička vežbanja za đake – ako se sa pažnjom razrade, napominjući da sam izbor planiranih tekstova upućuje đake na reprezentativna dela iz domaće i stranih književnosti. U daljem tekstu, apostrofiraju *Antologiju novije srpske lirike* Bogdana Popovića, *Srpske narodne pesme*, antologiju koju je sastavio dr Vojislav Jovanović, i *Čitanku za niže razrede srednjih škola*, dr Vojislava Jovanovića i Miloša Ivkovića.

Autorke ove *Teorije književnosti* su na kraju svojih razmatranja o romanu i njegovim vrstama prema prikazanim sredinama i načinu prikazivanja, nabrojale samo imena poznatijih romansijera i pripovedača, imajući na umu njihovu nacionalnu pripadnost.

Poglavlje Pripovedna proza bavi se raznim vrstama narativnih spisa, koji govore o pričanju događaja, gde se spominju najčešće one književne vrste gde se predmet epski izlaže. Tu prednjače mit i mitologija, a zatim bajka, ili gatka, skaska ili kaža, basna. U njoj nije bilo metodičkih uputstava nastavnicima za realizaciju nastavnih sadržaja.

Razmatranje o romanu počinju isticanjem razlike između romana, sa jedne strane i pripovetke i novele, sa druge strane, naglašavajući da su u romanu prikazani obimniji događaji i radnja je malo složenija. Dok se u noveli i pripoveci prikazuje jedan doživljaj glavnog junaka, ili se daje slika kraćeg dela njegovog života, jedan tren, jedna situacija. Sa druge strane roman se bavi jednim delom ili celim životom

glavnog junaka i drugih likova koji su u vezi sa njim. Tu autorke konstatuju da odnos između romana i pripovetke isti kao epske pesme i epopeje, uz zaključak da je roman moderna epopeja.

Autorke ističu da romanopisac mora posedovati istančana zapažanja pri posmatranju različitih životnih pojava, karaktera i tipova, „i da ih vešto predstavi, izlažući celu dušu njihovu, do njenih najskrivenijih kutova, i prikazujući ih s više strana, u odnosu sa mnogim licima, i u raznim situacijama“ (Bogdanović, L. Albela, 1923, str.166). Na taj način se čitalac potpuno upoznaje sa glavnim junacima, omogućavajući im da se užive u njihove sudbine i da pažljivo prate razvoj događaja, uključujući ih u tumačenje i nastavnu interpretaciju književnih dela. Vernim prikazivanjem autor romana nudi čitaocima pravu sliku sredine i vremena u kome se radnja odvija, dajući, ponekad, paralelne događaje sa istorijskim i socijalnim događajima. Na taj način se daje najbolji fotografski dokument za uvid u opštesocijalno, kulturno, političko ili psihološko stanje određene sredine. Radi vernije slike, autori romana posebno vode računa o lokalnom koloritu.

Završni deo svojih razmatranja su posvetile istorijskom razvoju pripovetke i romana, pošavši od antičkih vremena, govoreći da su im najlepše pripovetke bile mitologija. Period srednjeg veka i dinamičan razvoj viteškog života, sa pojavom žene kao junakinje koja ima važnu ulogu, daju romanu i pripoveci značajnije mesto.

U sklopu metodičke analize književno-umetničkog dela, autorke udžbenika bave se izborom i značajem pojedinosti, njihovom otkrivanju u epizodama i kod dužih sastava. Ističu da se epizode najčešće unose u duže sastave, kao što su epovi, romani, drame, radi prekidanja monotonije glavnog izlaganja. a u kraćim delima se smatraju greškom (Bogdanović, L. Albela,1923, str. 38).

Razmatrajući sklop i raspored pismenog sastava, pisanje plana rada u naracijama, autorke se bave pitanjem uvoda i zaključka, opet segmentima metodike, tačnije kulture pisanog izražavanja. Delo bez zaključka izgleda prekinuto, nezavršeno, konstatacija je autorki ove *Teorije*, gde dodaju da je ta greška vrlo često evidentna u đačkim radovima. To je slučaj i kod pojedinih pisaca, gde ističu da „naročito pripovedači i romansijeri, ostavljaju svoja dela bez zaključka, te ona izgledaju čitaocima kao nedovršena“. Nakon toga daju objašnjenje da čitalac, zahvaljujući svojoj imaginaciji kreira kraj po sopstvenom nahođenju (Bogdanović, L. Albela,1923, str. 50). To naročito važi za moderne romane, kojima je svojstvena i fragmentarnost koja zahteva kreativan maštoviti nastavak, koji treba dopuniti i osmisliti. Fragmentarnost je bila odlika romantizma, kod Novalisa i brće Šlegel, koji su svoja dela i književne rasprave uobličavali u toj formi, ubeđeni da se fragmentima postiže sugestivnost, kao pravi način provociranja aktivnog učešća čitalaca, koji su tako osećali. „Prema njihovom mišljenju, fragmentarnost ističe neuhvatljivost značenja i otvara mogućnosti beskrajnog nastavljanja dela“ (Popović, 2007, str. 228).

Ova, druga po redu školska teorija književnosti, zaokupila nam je interesovanje, jer smo smatrali da zaslužuje našu pažnju zbog unapređenja i nastavljanja školske književnoteorijske misli o romanu, sa jedne strane postajući dobra osnova i

motivacija za dalje proučavanje i pisanje novih književno-teorijskih i metodičkih udžbenika koji slede.

Katarina Bogdanović i Paulina Lebl Albala su kao nastavnici praktičari napisale savremeniju i funkcionalniju knjigu od prethodne, koja ne samo da sadrži više građe o romanu nego se prožima sa prepoznatljivim metodičkim tezama. Ovaj udžbenik je dobar metodički model, iako je zasnovan na pozitivizmu, ali je interesantan i kao svedok nivoa razvoja nastave romaneskne proze u prvim decenijama XX veka.

ZAKLJUČAK

Kod naših teoretičara književnosti, metodičara, književnih kritičara, pa i romanopisaca, vladala su različita mišljenja o romanu. Naučna disciplina koja se bavi proučavanjem književnosti kao sistema, utvrđujući zakone i procese vezane za njen nastanak evoluciju i recepciju jeste teorija književnosti. Teoriju književnosti interesuje fenomen književnosti, njene kategorije, načela i kriterijumi, dok se istorija književnosti i književna kritika bave autorom i književnim razdobljem pojedinih dela. Dajući opšti pogled na književnost, teorija književnosti obezbeđuje postojanje opšte književnosti, koja nezavisno od nacionalnih književnosti proučava forme i razdoblja, proučavajući zajedničke odlike književnosti kao zasebnog fenomena. Takođe, ona obezbeđuje terminologiju za proučavanje i analizu književnog dela, kao i kriterijume za procenu i vrednovanje teksta.

Zato smo se i bavili, uglavnom, ovim dvema srpskim teorijama književnosti i njihovim tretiranjem romana kao književnog žanra, spominjući delimično i ostale teoretičare. One su predstavljale početak proučavanja teorije književnosti u Srbiji ali i metodičke misli, nastale su kao rezultat njihovog praktičnog bavljenja profesorskim poslom. Videli smo da su to bili afirmisani i stručni nastavnici praktičari čija je želja bila da pruže elementarna znanja svojim učenicima pri tumačenju književnih dela sa različitih aspekata.

Ističemo da je ovaj Đorđevićev udžbenik interesantan kao prvi udžbenik teorije književnosti koji se veoma teško može naći, osim u naučnim fondovima Univerzitetske i Narodne biblioteke. Autor ovog udžbenika iz XIX veka nije se bavio posebno romanom, što možemo objasniti istorijskim kontekstom, tačnije nivoom razvoja nauke o književnosti.

Ova, druga po redu školska teorija književnosti, interesantna je i zaslužuje našu pažnju jer nastavlja i unapređuje školske književnoteorijske misli o romanu sa jedne strane postajući dobra osnova i motivacija za dalje proučavanje i pisanje novih udžbenika koji slede. Možemo zaključiti da su i uspeli u tome.

LITERATURA

1. Andžejevski, J. (1968) *Rajska vrata*. Zagreb: Zora.
2. Bandić, I. M. (1958) *Vreme romana*. Beograd: Prosveta.
3. Bihorac, A. (2013) Roman kao stvaralački čin, *Univerzitetska misao* br. 12 (2), str. 83-92.
4. Bogdanović, K., Lebl-Albela, P. (1923) *Teorija književnosti i analiza pismenih sastava za srednje i stručne škole*. Beograd: Knjižarnica Gece Kona.

5. Dimitrijević, R. (1974) *Teorija književnosti sa primerima lirske i epske poezije*, (Četrnaesto izdanje). Zagreb: Tehnička knjiga.
6. Đorđević, P. (1892) *Teorija književnosti (Literarne vrste i oblici), za više razrede srednjih škola u kraljevini Srbiji; -I.1. Stilistika – Retorika*, po V. Vakernaglu, E. Beljanskom, L. Zimi i drugima. Beograd: Državna štamparija.
7. Flaker, A. (1968) O tipologiji romana, *Časopis Umjetnost riječi*, XII/3, str. 17-30. Zagreb
8. Kaler, Dž. (2009) *Teorija književnosti*. Beograd: Službeni glasnik, Biblioteka književne nauke, kolekcija Pojmovnik
9. Kljajić, N. (2018) Tumačenje nepoznatih i manje poznatih reči pri obradi pripovetke Čiča Jordan Stevana Sremca, *Školski čas broj 2, godina XXHIV*, str. 20-28.
10. Kljajić, N. (2019) Detinjstvo, književnost, granice, *Školski čas, broj 3- 4 Godina XXXV*, str. 5-15.
11. Krstić, D. (1988) *Psihološki rečnik*. Beograd: IRO Vuk Karadžić
12. Lešić, Z. (2010) *Teorija književnosti*. Beograd: Službeni glasnik
13. Lešić, Z. (2002) *Teorija književnosti*. Beograd: Službeni glasnik, Biblioteka književne nauke, umetnost i kultura
14. Morgan, F. E. (2002) *Aspekti romana*. Novi Sad, Orfej
15. Popović, T. (2007) *Rečnik književnih termina*. Beograd: Logos Art
16. Sekulić, I. (1962) *Virdžinija Vulf u knjizi Iz stranih književnosti II*. Novi Sad: Matica srpska
17. Solar, M. (2002) *Teorija književnosti*. Zagreb: Školska knjiga
18. Stefanović, K. V. (1894) *Skupljeni gramatički i polemički spisi*. Beograd: Prosveta
19. Tibode, A. (1955) *Razmišljanja o romanu*. Beograd: Prosveta

SUMMARY

On the basis of the definitions presented, one can conclude what a novel is, what its significance and role is in literature in general, and how much interest literary theory has in it. After studying many textbooks on literary theory, of which we have mentioned the most prominent and the most current ones, we have emphasized how and how much attention was dedicated to the novel in schools. Our goal was to shed light on the first two Serbian theories of literature that are less known not only to the pupils but to their teachers as well. All the presented and quoted books and the thoughts of literary theorists we have given as a beacon of vision, understanding and definition of the novel in literary theory textbooks and manuals, books that accompany the teaching and have the role of teaching tools within it. The literature for children and young people must be written in such a way that the young person can interpret it even when, at the first reading, it can offer the linguistic, stylistic compositions of the unknown. All this diversity we have given as an insight into the degree of development of the teaching on the novel, as an insight into the currents of literary science, in the teaching of literature and the novel; textbooks and manuals in which the literary and theoretical problems of the novel are considered in the teaching introduce the current science of the novel and thus harmonize teaching and science, i.e. modernize the teaching of the novel in the school. The division of the

purpose of literature according to the circle of readers, into the one for “children and youth” and the one for “adults” is conditional, and the “purpose” of literature for children and youth is relative. Therewith is the essence of these books – the textbooks.